

A százötven éves Orvosi Hetilap

A XIX. századi Magyarország nem csupán az önálló nemzeti állam megvalósulásának, a társadalom polgári átalakulásának, hanem a magyar tudományos élet – ezen belül a medicina és egészségügy – önállósodásának is a korszaka. Az orvostudomány Európa-szerte jelentős fejlődést mutatott, ami részben tudományos szemléletében, részben az új technikai eszközök, műszerek alkalmazásával lehetővé váló új diagnosztikai módszerekben nyilvánult meg. Az elméleti és klinikai szakmák gyors előrelépését követhetjük nyomon.

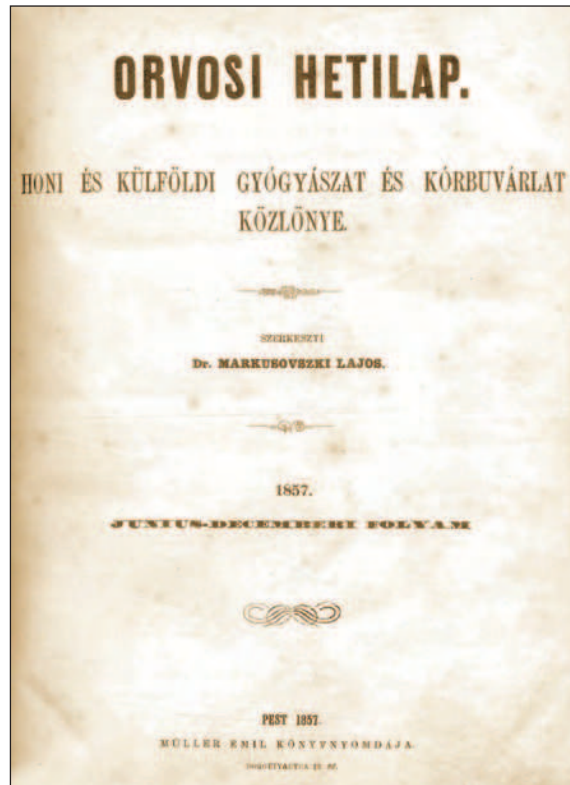
A szellemi élet fontos közege a tudományos társaság, amely az élő szakmai vita és eszmecsere lehetőségét teremti meg, eszköze pedig a szakterületenkénti, tudományos időszaki sajtó, amely mindezeket többé-kevésbé naprakészen közvetíti. A XIX. század elején még mindkettőnek hiányát érezte és szenvedte a magyar orvostársadalom, annak ellenére, hogy már mintegy háromnegyed évszázada törekedtek tudományos társaság és önálló folyóirat életre hívására. A reformkor hozta meg a változást, ekkor jöttek létre az első orvos-természettudományi társaságok (*Budapesti Királyi Orvosegyesület: 1837; Magyar Orvosok és Természettudományi Társulat: 1841; Királyi Magyar Természettudományi Társulat: 1841*), valamint 1831-ben útjára indult az első orvosi folyóirat *Orvosi Tár* címmel *Bugát Pál* (1793–1865) és *Toldy Ferenc* (1805–1875) szerkesztésében. Az 1831–1833, illetve 1838–1848 közötti években megjelenő folyóirat a szabadságharc idején szűnt meg, majd az önkényuralom tiltó rendelkezései miatt nem volt lehetőség a további megje-

lentetésre. Ebben a kritikusnak mondható időszakban a német nyelvű *Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn* című folyóirat (1850–1860) biztosította a magyar orvosok szakmai tájékozódásának folytonosságát. A lap megszűnésének oka a szerkesztő – *Wachtel Dávid* – egyéb irányú elfoglaltsága, nincs összefüggésben azzal a ténnyel, hogy 1857-ben *Markusovszky Lajos* megalapította az *Orvosi Hetilapot*.

A lap kiadását már régóta tervezte a Markusovszky köré gyűlt orvosi szellemi kör, a lap alapítója és szerkesztője azonban *Markusovszky Lajos* (1815–1893) lett. Minden különösebb ceremónia nélkül jelent meg az első szám 1857 júniusában, bár elég nehezen kapta meg a lap-alapítási engedélyt, és a cenzori hivatal még jó ideig sok bosszúságot és feleslegesnek tűnő munkát okozott Markusovszkynak.

A hetilap alcíme „*Honi és Külföldi Gyógyászat és Kórúváltat Közlönye*”. A pesti orvosi fakultás lapjaként az orvosi kar tanárainak támogatását élvezte, de segítséget nyújtottak a kórházak gyakorló orvosai is, tapasztalataik közreadásával támogatva a tudomány haladását. Legfontosabb célkitűzésnek tekintették a külföldi orvosi eredmények közvetítését a hazai orvosok felé. Ezt nemcsak a színvonalas szakkikkek közlése, hanem a külföldi lapokat, szakkönyveket bemutató referáló rovata is elősegítette. A szakosított lapszemlék készítésére a legkiválóbb hazai orvosokat sikerült megnyerni: a belgyógyászatot *Wagner János* egyetemi tanár, a bőr- és „bujakórtant” *Poór Imre*, a sebészetet *Kovács Sebestyén Endre* és *Lumniczer Sándor*, a nőgyógyászatot és szülészeti Sem-

melweis Ignác kísérte figyelemmel. De közreműködött a szemész *Hirscher Ignác*, a fül-orr-gégészet területén *Czermák János* csakúgy, mint *Bókay János*, *Tormay Károly*, *Kátai Gábor* stb. Az angol nyelvű lapok és szakkönyvek referálását *Markusovszky*

vállalta magára. A *Tárca* rovata is igen fontos feladatot kapott, amennyiben az orvosi közügyek, javaslatok, tervezetek fóruma lett, az orvostörténeti kutatók számára ez a rovat rendkívüli adatgazdagságával forrásértékűvé vált, annál is inkább, mivel a későbbi időben az orvostörténeti cikkek jelentős része is ebben a rovatban kapott helyet.

Az Orvosi Hetilap valóban sokat tett annak érdekében, hogy a nemzetközi orvostudomány legújabb eredményeiről tájékoztassa a hazai orvosokat. A belgyógyászati diagnosztika új módszereinek megismertetése – *Laennec*, *Auenbrugger*, *Skoda* munkássága – csakúgy a folyóirat érdeme, mint *Claude Bernard*, *Max Pettenkofer* vagy *Louis Pasteur* kutatásainak, felfedezéseinek közvetítése. 1866 után következetesen darwinista álláspontot képviselt a lap, az élet- és kórtani jelenségek egységes, úgynevezett funk-

cionális szemlélete szintén a korszerű irányultság jellemzője.

Mint a hazai orvostudomány fóruma, publicitást biztosított a magyar orvos szerzők primer közleményeinek. Elég talán a két legkiemelkedőbb példát megemlíteni az Orvosi Hetilap első évtizedének írásaiból. Itt jelent meg először nyomtatásban (1858-ban) *Semmelweis Ignác* munkája a gyermekágyi láz kóroktanával kapcsolatban.

Köztudott, hogy *Semmelweis* hosszú ideig nem foglalta össze írásban kutatásai eredményét, *Markusovszky* rábeszélésére írta meg először magyarul, majd ennek alapján jelent

meg Bécsben a német nyelvű monográfia három évvel később. Ugyancsak az Orvosi Hetilapban – az 1862. évi 30. számú mellékletként – láttak napvilágot híressé vált nyílt levelei, természetesen magyarul, majd ezt követte az önálló, német nyelvű közreadás. Hasonló elsődleges közlés *Czermak Nepomuk Jánosnak*, a pesti egyetem tanárának a gégetükrözés módszeréről szóló több írása. Az általa kidolgozott műszerről, illetve az új vizsgálati módszerről a Budapesti Királyi Orvosegyesületben, 1858-59-ben tartott bemutató előadásokat, majd az első nyomtatott közreadásra 1859-ben, az Orvosi Hetilapban került sor, mielőtt Lipcsében, 1860-ban kiadta volna e tárgyban német nyelvű könyvét. *Balassa János* plasztikai sebészeti műtétei szintén újdonságnak számítottak a hazai sebészeti gyakorlatban és a szakirodalmi közlemények sorában, amelyekkel az Orvosi Hetilap olvasottságát növelte.

A szakmai ismeretek terjesztése mellett a lap szerkesztősége fontosnak tartotta a szakmai érdekvédelem támogatását és az orvosi közügyek mértéktartó képviselését. Ezek közé tartozott többek között az orvosok bérezésének kérdése, betegbiztosításuk és nyugdíjjogosultságuk méltó módon való rendezése.

Magyarország közegészségügyének – értve ez alatt az orvosi közigazgatás szervezetét is – rendezése nem új keletű problémaként merült fel, hiszen a korábbi XVIII. századi rendelkezés már bővítésre, korszerűsítésre szorult,

mindezt törvénybe foglalva, országgyűlésileg kívánták szentesíteni. A közegészségügyi törvényjavaslat kidolgozásában az Orvosi Hetilap köre csaknem olyan intenzitással vett részt, mint a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók. A legmarkánsabb véleményeket és javaslatokat az Orvosi Hetilap hasábjain *Markusovszky Lajostól*, *Kun Tamástól*, *Grósz Lajostól*, *Chyzer Kornéltól*, *Korányi Frigyesztől* olvashat-

juk, de lehetőséget nyújtott a szerkesztőség, hogy a természetvizsgálók által megfogalmazott alternatív tervezet is ismertté váljon a lapban való közlés által. Az orvosképzés újjászervezése rendkívül szerte-

ágazó kérdésekre terjedt ki, amely folyamat a folyóiratban megjelenő számtalan kisebb-nagyobb közlemény alapján követhető nyomon. Ezek közül az egyik – sokak által tárgyalt és vitatott – probléma volt, hogy az egyetemi oktatók kiválasztásánál a szakmai tudás színvonala vagy a magyar nyelvűség a fontosabb szempont. Az önkényuralom éveiben ugyanis az orvosi karon több, magyarul nem tudó külföldi orvos kapott katedrát, hátrányos helyzetbe hozva a hazai előadókat. A vita a szerkesztőséget is több táborra osztotta, míg a hosszas, hangos és valljuk be, nemegyszer nemtelen nyilvános polemia eredményeként *Poór Imre* elhagyta az Orvosi Hetilapot, és megindította a második, szintén meglehetősen hosszú életű orvosi folyóiratot, a *Gyógyászatot*.

Az egyre inkább szakosodó orvoslás szakmai igényeit kielégítendő, az Orvosi Hetilap az 1860-as évektől számos – hosszabb-rövidebb ideig megjelenő – mellékletet adott ki, amelyeket az adott időszak kiválóságai szerkesztettek, illetőleg szakértelmükkel szavalták a tartalom színvonalát. A *Nő- és*

Gyermekgyógyászat (1864–1865) *Semmelweis Ignác* nevéhez kapcsolódott, halála után megszűnt, majd a hasonló témájú *Gynecologia* (1902–1913) a szintén kiváló *Temesváry Rezső* és *Scipiades Elemér*, valamint a Budapesti Királyi Orvosegyesület gynecologiai szakosztályának tevékenységéhez kapcsolható. A *Szemészet* című mellékletet (1864–1914, 1922) a már említett *Hirschler* mellett *Schulek Vilmos*, *Grósz Emil*, *Grósz István* és *Horray Gusztáv* szerkesztette. *Fodor József* a *Közegészségügyi és Törvényszéki Orvostant* (1865–1896), *Bókay János* a *Gyermekgyógyászatot* (1898–1905), *Böke Gyula*, *Krepuska Géza*, *Klug Nándor*, *Navratil Imre*, *Ónodi Adolf* az *Orr- Gége- és Fülgyógyászatot* (1903–1905), *Bókai Árpád* az *Újabb Gyógyszerek és Gyógymódokat* (1894–1899), az *Elme és Idegkörtant* (1904–1909), *Babarczy Schwartzner Ottó* és *Moravcsik Emil*, az *Orvostudományi Közleményeket* (1940–1944) *Vámossy Zoltán* szerkesztette. A

A lap kiadását már régóta tervezte a Markusovszky köré gyűlt orvosi szellemi kör.

Markusovszky Lajos

szakmellékletek megjelenítése az első lépésnek számított a később önállósodó – egy-egy orvosi szakterület igényeit tükröző és azt figyelemmel kísérő – orvosi szakfolyóiratok kiadásához.

Ha a lap szerkesztőinek és szerkesztőségi munkatársainak névsorát megnézzük, ismételten elmondhatjuk, hogy minden időben a kor szakmai kiválóságai fáradoztak a megjelenésért. Markusovszky 1888-ig állt a szerkesztőség élén, Poór helyét *Balogh Kálmán* és *Réczey Imre* töltötte be. 1889–1905-ig *Högyes Endre* irányította az egyre népesebb szerkesztőségi gárdát, 1905–1922-ig *Lenhossék Mihály* és *Székely Ágoston* volt a szerkesztésért felelős, majd a következő főszerkesztői ciklus *Vámossy Zoltáné* volt, aki egészen 1944-ig szerkesztette a lapot. A háború utáni újraindulás (1948-tól), majd a folyamatos megjelenés ismét nagy orvos szerkesztő egyéniségek nevéhez kapcsolódik: *Trencsényi Tibor*, majd 1989-től *Fehér János* áldozatos munkáját dicsérve. A háttértámogatás is – tulajdonosként, kiadóként, finanszírozóként – időszakonként változott, a két világháború között a Vallás- és Közoktatási Minisztérium, a háború után az Orvos-egészségügyi Szakszervezet, majd hosszú évtizedekig a Medicina Kiadó volt az illetékes, néhány éve pedig a lapalapító nevét őrző Markusovszky Alapítvány szavatolja a folyóirat megjelenését.

Nagyon tanulságos a századik évfolyam beköszöntője, amely a múlt érenyeinek emlékezte mellett az időről időre felmerülő szerkesztési problémákra is kitér, mindez a lap tudományos színvonalának, arculatának megőrzését, a folyóirat felépítését, olvasóinak igényét egyaránt jelentette. Eze-

ket a szempontokat azért is kellett időnként összefoglalni, megfogalmazni, mivel még mindig a legszélesebb szakmai körben olvasott folyóirat volt, az egyetlen heti gyakoriságú orgánium. A kiadványok népszerűségét, tartalmi színvonalát nemcsak a szubjektív értékítélet, de a statisztikai adatok is alátámasztják. A harmincas években 3-4000 közötti példányszá-

mot igényelt a mintegy nyolcezer fős orvosi szakma, a megjelenés századik évében tizenegyezerre nőtt a példányszám, az akkor tizenegyezer orvos tájékoztatására. A statisztika külön kiemeli azt a tényt, hogy csupán ezer példány előfi-

zetője volt állami szerv (elsősorban kórházak, klinikák és azok könyvtárai), a többit magánszemélyként rendelték, vették meg, tehát nem volt amolyan korszellemtől átítatott szlogen, hogy minden orvos szakmai tájékozottságát igyekeztek szolgálni. Továbbra is a számoknál maradva, kiderül, hogy az egyetemi intézmények, klinikák közleményeihez képest a közkórházi orvosok esetismertetései milyen jelentős arányban növekedtek a lapban, ezzel is az előző állítást erősítve. A tematika szerint alakultak a megszokott rovatok: az eredeti közlemények, a klinikai tanulmányok, a ritka kórképeket bemutató írások, a diagnosztikai közlemények stb. Nem vesztett fontosságából a referáló rovat, valamint az orvosi közélet híreit közreadó sem, amelyben a kinevezések, pályázatok mellett az orvosi rendezvények, konferenciák, kongresszu-

sok meghirdetése, illetve az ezekről szóló beszámolók kaptak helyet.

Röviden szólnunk kell az orvoslás történetének ápolásáról, a történelmi ihletésű írások publikálásáról is. Már utaltunk rá, hogy korábban általában az úgynevezett tárcarovat adott helyet a történelmi témák feldolgozásainak, kötődjön az felfedezés évfordulójához, neves kutatók életének, munkásságának értékeléséhez, vagy halálakor összegzett megemlékezéshez. Az orvostörténelem művelése, illetve az az iránt érdeklődők számára fontos az 1961-es esztendő, amikortól kétheti rendszerességgel megjelent, megjelenik a „Horus” című orvostörténelmi rovat, amely a hazai és az egyetemes orvoslás történetének fontos eseményeit, korszakait, jeles egyéniségeit mutatta, mutatja be.

Nem igényel különösebb magyarázatot az a tény, hogy a mai napig folyamatosan megjelenő európai orvostudományi folyóiratok közül alapítási évét illetően a 2007-ben új külsőt öltött és az Akadémia Kiadóhoz átkerült Orvosi Hetilap csupán a Wiener Medizinische Wochenschrift (1851), illetve a Münchener Medizinische Wochenschrift (1854) előzte meg. Azért is fontos mind az orvostudomány új eredményeire támaszkodó szakmai közlemények, mind a történelmi témájú írások vonatkozásában a kontinuitás szellemének szemmel tartása, biztosítása, hogy az elektronizálódó információszerzés gyakorlatának rohamos terjedése mellett is meg tudjuk őrizni tiszteletre méltó múltú folyóiratunk hagyományos formátumú kiadását.

dr. Kapronczay Katalin

GRATULÁCIÓ

A LAM szerkesztősége tisztelettel és elismeréssel gratulál az Orvosi Hetilapnak és főszerkesztőjének, dr. Fehér Jánosnak, aki 18 éve tölti be ezt a posztot, a folyóirat 150 éves jubileuma alkalmából. Büszkék vagyunk arra, hogy a máig folyamatosan megjelenő orvosi szakfolyóiratok között Európában az Orvosi Hetilap az egyik legöregebb.

Kívánjuk, hogy megújulása során a továbbiakban is Markusovszky szellemiségét megőrizve szolgálja a magyar nyelvű orvosi saksajtó ügyét és az orvosok továbbképzését.